

DAGENS FRÅGOR

Stockholm april 1950.

Bortre Indien i storpolitiken. Med kommunisternas övertagande av makten på hela det kinesiska fastlandet ha oroligheterna i Bortre Indien på ett helt annat sätt än förut kommit att bilda ett av de betydelsefullaste och mest oroväckande komplexen i den aktuella världspolitiken. Den kinesiska kommunismen företer i sina livsyttningar en utpräglad expansiv karaktär. Och den riktning, i vilken fortsatt maktutvidgning ter sig lättast och naturligast, är otvivelaktigt den sydliga. Visserligen kan det mycket väl tänkas, att försök göras att återställa den kinesiska överhöghet över Tibet, som sedan 1912 varit i praktiken upphävd. Ett förverkligande av dylika strävanden skulle otvivelaktigt utgöra ett ganska betänkligt latent hot mot bägge de nya, sinsemellan starkt fientligt inställda indiska storstaterna, liksom det skulle innebära ökade möjligheter till kommunistisk infiltration i Afganistan och därmed ett hot mot Indien även från nordväst, den gamla invasionsvägen från Timurs och mogulernas dagar. Men riktningen söderut över Tonking och det övre Birma är ur Mao-Tse-Tungs synpunkt både bekvämare och mera lovande vad omedelbara politiska och ekonomiska vinster beträffar.

Läget på den Bortreindiska halvön har i själva verket varit oroväckande ända sedan krigets slut. Den japanska ockupationsregimen efterlämnade vid sitt plötsliga sammanbrott en förvirrad situation och beväpnade band av skilda slag. Kolonialmakternas prestige var starkt undergrävd av deras katastrofala nederlag 1941—42 just på denna krigsskådeplats. Den asiatiska självkänslan och oviljan mot européerna hade därtill målmedvetet stimulerats av japanerna. De ekonomiska och sociala förhållandena lämnade mångenstädes det allra mesta övrigt att önska. Det starka amerikanska inflytandet vid den slutliga segern över Japan gjorde det omöjligt för de gamla kolonialmakterna att strama åt tyglarna igen, och den nya engelska regimen från sommaren 1945 framträdde med ett konsekvent anti-imperialistiskt program.

Ställningen i de olika områdena på halvön har också utvecklats därefter. Birma fick ju tack vare labourregeringens statskonst helt lämna imperiet. Dess följande självständiga tillvaro har tätt sig minst sagt stormig. En anmärkningsvärd landvinning för mera tidsenliga och dynamiska politiska metoder var onekligen likvideringen medelst automatvapen av en stor del av kabinettet under pågående sammanträde. Den kvarlevande regeringen under Thakin Nu har haft särdeles svårt att upprätthålla sin auktoritet mot olika missnöjda element, och i själva verket pågår sedan flera år ett permanent inbördeskrig, som åtminstone tidvis föres ej alltför långt från själva huvudstaden. Det uppges, att åtskilliga mera fördomsfria birmanska politiker numera

helst skulle se skilsmässan från imperiet ogjord och att ett återinträde ej kan anses alldeles uteslutet. Då Birma har direkt landgräns mot Kina, är dess läge obestridligen särdeles bekymmersamt.

Vida lugnare ha förhållandena hittills tett sig i Siam. Men iakttagarna synas vara rätt ense om att den rådande regimen skulle komma att visa synnerligen ringa hållfasthet, om den utsattes för en verklig påfrestning, och den mycket stora kinesiska befolkningen — ungefär en tredjedel av hela invånarantalet — utgör en högst allvarlig fara i händelse av förvecklingar med den nya kinesiska regimen.

Ett av Englands svåraste bekymmer efter kriget har varit Malacka, i och för sig ju en av de rikaste kolonier, som existera. Även här finns det en mycket stor kinesisk befolkning, upp mot hälften av hela folkmängden, och sedan flera år tillbaka pågår i halvöns djungler ett segslitet inbördeskrig, som tvungit engelska armén att till Malacka sända till och med själva gardesförbanden. Den kommunistiska ledningen av guerillan är alldeles tydlig. Trots alla engelska åtgärder är situationen enligt kompetenta bedömare, t.ex. lord Killearn (sir Miles Lampson), som själv använts i viktiga missioner i såväl Kina som Bortre Indien, f. n. snarast sämre än någonsin. Inte ens järnvägsförbindelsen mellan Singapore och Kuala Lumpur, huvudstaden i Malaya, är säker. Stämningen vid överhusets senaste debatt i frågan var också mycket allvarlig.

I själva verket torde de så att säga aktiva rebellerna på Malacka vara relativt fåtaliga i jämförelse med de styrkor, som kunna sättas in mot dem, men dels gynnas de av terrängen, dels ger den kinesiska befolkningens traditionella benägenhet att låta sig helt terroriseras av hemliga sällskap kommunisterna goda möjligheter att utnyttja element, som egentligen stå dem mycket fjärran. Enligt den brittiska regeringens kritiker ha slutligen pacificeringsåtgärderna på Malacka i hög grad karakteriserats av systemet »för litet och för sent».

Allra allvarligast har emellertid länge situationen tett sig i Franska Indokina, det område som har de bekvämaste förbindelserna med Kina, under vars överhöghet det åtminstone nominellt stod långt fram mot 1800-talets slut. Det har aldrig efter kriget lyckats fransmännen, trots stora militära ansträngningar, att där återställa sin auktoritet. Ett nationalistiskt och med tiden allt klarare kommunistiskt parti, Viet Minh, under ledning av Ho Chi-minh, behärskar stora delar av landet. Fransmännen ha slutligen sett sig nödsakade att försöka skapa ett slags dominion under ledning av Bao Dai, den förre kejsaren av Annam, och denna stat, Vietnam, omfattar nominellt Tongking, Annam och Cochinkina, medan Kambodja och Laos förvaltas på annat sätt. Bao Dais regim har emellertid inte lyckats etablera sig som effektiv styrelse utanför det område, som behärskas av de franska trupperna, och dess verkliga underlag bland själva befolkningen är alldeles ovisst. Därtill komma utrikespolitiska svårigheter. England och U. S. A. ha visserligen erkänt Bao Dai, men Indien intar en ogillande hållning, då den i honom endast ser en europeisk marionett. Ryssland och Kina åter ha numera formellt erkänt Ho

Chi-minh och hans kumpaner som Vietnams regering, en grov utmaning mot Frankrike, med vilket ju Kreml formellt uppehåller vänskapliga förbindelser. Härtill kan läggas, att den franska kommunismen för en frenetisk kampanj mot sin regerings indokinesiska politik och tillgriper direkta sabotageåtgärder mot den franska krigsföringen. Slutligen ha de indokinesiska förvecklingarna även på annat sätt kommit att öva en olycklig inverkan på fransk inrikespolitik, i det att skandalen kring ett par högre militärer, generalerna Revers och Mast, — en korruptionsaffär av så att säga traditionell fransk typ — allvarligt komprometterat flera framstående politiker, särskilt på socialdemokratiskt håll (Ramadier och Jules Moch), och även hotat att kasta en viss skugga in i Elyséepalatset, eftersom presidentens son uppgivits vara inblandad.

Den allvarligaste faran är naturligtvis, att Indokina blir skådeplatsen för en upprepning i mycket större format av en direkt kommunistisk militärintervention av det slag, som förekom i Grekland före brytningen mellan Stalin och Tito. Erkännandet av Ho Chi-minhs regering är i detta avseende onekligen synnerligen illavarslande. Skulle den franska ställningen i Indokina och därmed Bao Dais regim bryta samman, blir faran akut för Siam, Birma och Malacka, medan Indien och Indonesien börja avteckna sig som hotade i andra hand.

Det får ej heller glömmas, att Bortre Indien är en av jordens stora råvaruleverantörer, en omständighet, som man i London och Washington hade smärtsamma skäl att betänka under den japanska ockupationen. Det är jordens främsta producent av gummi liksom av tenn, och det är den stora exportören av ris, det födoämne, som betyder mest för Indiens och Kinas växande och ofta svältande millioner. Dess indragande bakom järnridån skulle därför få mycket allvarliga konsekvenser utöver själva prestigeförlusten för västmakterna.

Hur långt U.S.A. vill sträcka sig till Indokinas försvar utöver ekonomisk och materiell hjälp till att göra jordmånen därstädes mindre bördig för kommunismen, är obekant. Att Englands och Frankrikes resurser numera äro otillräckliga i händelse av en mera omfattande röd invasion, är blott alltför uppenbart.

Riksdagens utrikesdebatt. Riksdagens utrikesdebatt onsdagen 22 mars inleddes liksom vid tidigare tillfällen av en deklaration från regeringen, som upplästes i Första kammaren av statsminister Erlander och i Andra av utrikesminister Undén. Regeringsmeddelandet omspände hela det utrikespolitiska fältet och berörde både försvars- och handelspolitik, Sveriges engagement i Förenta nationerna och Europarådet samt de nordiska problemen. En viss knalleffekt åstadkom meddelandet att regeringen som följd av den s.k. Hjelmaffären uppsagt den svensk-tjeckoslovakiska utlämningstraktaten. Det förtjänar redan från början framhållas att debatten blev mera livlig och nyansrik än vid föregående tillfällen. Den som kan tillskriva sig största förtjänsten härav är den nye högerledaren Jarl Hjalmarsson, som nu närmare utvecklade sina tankar från remissde-

batten om ett skandinaviskt tekniskt försvarssamarbete, vilket blev debattens huvudtema.

Vad som förlänade debatten ett särskilt pikant inslag var regeringens deklaration om Sveriges belägenhet mellan »ett kapitalistiskt och ett kommunistiskt block». Regeringen har härmed velat förläna den svenska neutraliteten en ideologisk motivering och med en minst sagt kuriös formulering tilldelat Sverige en alldeles speciell roll i den stora maktkampen mellan öst och väst. Man har spekulerat över vem som är den verkliga författaren till denna passus. Första kammarens andre vice talman, socialdemokraten Harald Åkerberg i Örebro, sökte under intryck av den starka kritik denna formulering väckte bortförklara den såsom författad av någon oansvarig tjänsteman i Utrikesdepartementet. Det finns ingen som helst anledning att sätta tro till detta herr Åkerbergs påstående. Alla tecken tyda på att pennan här förts av herr Undén, som givit uttryck för en av honom tidigare omfattad tankegång, åt vilken även herr Wigforss häromåret gav sin anslutning i ett Västeråstal. Idén om ett »tredje kraftens samhälle» vid sidan av de stora världsmakterna Förenta staterna och Sovjetunionen har ej heller hemortsrätt uteslutande i Sverige; den har med förkärlek omhulats av Englands Labour Party och av den nyss bortgångne franske socialistledaren Léon Blum. Vad beträffar statsminister Erlander, vilken under tiden närmast före utrikesdebatten befann sig på torskfiske vid Lofoten tillsammans med sin norske kollega Einar Gerhardsen, har han efter debatten för den norska tidningen Arbejderbladet uttalat att regeringens förklaring icke bygger på världens uppdelning i ett kapitalistiskt och ett kommunistiskt block och att Sverige borde klargöra att denna uppdelning är en ren mytbildning. Härtill måste med skärpa genmälas att världen *är* uppdelad i tvenne block och att hela storpolitiken rör sig härom. Men skilje-linjen går icke, som herr Hjalmarsson med rätta framhöll, mellan kapitalism och kommunism utan mellan demokrati och diktatur, mellan vilka ingen ideologisk neutralitetsförklaring är möjlig. Herr Hjalmarsson ironiserade också över regeringens naiva tro att Sveriges välfärdspolitik skulle kunna påverka diktaturernas tänkande. På denna punkt sekunderades han av förstakammarhögerns ledare professor Georg Andréén, som undrade hur den svenska tredje linjen såsom »mönstergosse» skulle bli bekant för folken bakom järnridån; Sovjetunionen har som bekant inte visat någon större villighet att låta de verkliga förhållandena i den »kapitalistiska» västern bli bekanta inom sitt maktområde. På denna punkt iaktogo herrar Erlander och Undén en förlägen tystnad.

En centralpunkt i debatten intog som inledningsvis omnämnts frågan om en militärteknisk samverkan mellan de skandinaviska länderna, varom meningsutbytet så gott som oavbrutet fortgått sedan förhandlingarna om ett nordiskt försvarsförbund i början av förra året bröto samman. Regeringen ställde sig härvidlag i det väsentliga på en rent negativ ståndpunkt; Sveriges alliansfria linje finge ej »komprometteras.» I detta avseende anmälde folkpartisterna herrar Ohlin och Elon Andersson samt framför allt högerledaren herr Hjalmar-

son en avvikande mening. Herr Ohlin betonade att Sveriges politik även i fortsättningen borde karakteriseras av militär alliansfrihet, vilket dock ej uteslöte en nordisk militär kontakt, som ej förenades med någon som helst politisk förpliktelse för det ena landet att träda till det andras hjälp om krig utbröte. Framhållas bör också att herr Ohlin anmärkte på regeringens bristande intresse att klargöra den svenska politikens drag av allmän västorientering vid sidan av den militära alliansfriheten, varigenom fara föreläge att den svenska opinionen känslomässigt bundes på sådant sätt att större eller mindre modifikationer i denna politik bleve svåra att genomföra den dag riksdagen kunde komma att förorda en dyl. modifikation. Herr Hjalmarsson gick ett steg längre än herr Ohlin och hans deklaration vann till och med ett visst uppskattande hos Dagens Nyheter. Även han anslöt sig till den alliansfria linjen men konstaterade också att det vid sidan härav föreläge starka skäl för en försvarssamverkan mellan de skandinaviska länderna. Högerledaren uppräknade 5 punkter på vilka ett dyl. samarbete omedelbart skulle kunna etableras: 1. Civilförsvaret och omhändertagande av flyktingar. 2. Lagring av krigsviktiga förnödenheter. 3. Förbättrande av vägförbindelserna särskilt mellan Sverige och Norge. 4. Standardisering av vapen och ammunition. 5. Försvarsvetenskaplig forskning. Det gällde att efter de skandinaviska försvarsförhandlingarnas misslyckande hålla dörren öppen åtminstone på glänt. Herr Hjalmarssons inlägg gav anledning till ett livligt replikskifte mellan honom samt herrar Ohlin och Undén. Folkpartiledaren och utrikesministern trodde sig icke utan en viss belåtenhet kunna konstatera att högerledaren tagit tillbaka sin »nya giv» från remissdebatten och nu syntes koncentrera sig på ett rent tekniskt nordiskt försvarssamarbete. Högerledaren bestred detta och betonade att han endast velat peka på de samarbetsmöjligheter, som enligt honom föreläge *vid sidan av det rent militära området*; det sistnämnda ansåg han alltför ömtåligt att beröra i en riksdagsdebatt. Statsministern tyckte dock att Högern och Folkpartiet ej givit klart besked rörande den rent tekniska försvarssamverkan och menade att om denna samverkan verkligen skulle betyda ett stärkande av den skandinaviska halvöns försvar komme man försvarsförbundet nära. Han ansåg att här förelåg ett avvägningsproblem, om vilket debatten finge gå vidare. Detta herr Erlanders yttrande kan ej tolkas på annat sätt än att han på denna punkt ej är helt ense med herr Undén. Det är utan tvivel ett nationellt svenskt intresse att debatten om en skandinavisk försvarssamverkan får gå vidare, ty här rör det sig om ett gemensamt nordiskt trygghetsproblem, som grundar sig på realiteter ock icke på hårklyverier och teoretiserande i akademisk stil. Både på danskt och norskt håll har man också förklarat sig intresserad av en ny kontakt samtidigt som pressen i våra nordiska grannländer ej dolt sin besvikelse över den svenska regeringens dogmatiska fasthållande vid neutraliteten.

Huvudintrycket av riksdagens senaste utrikesdebatt blir att alla de stora partierna fasthålla vid den militära alliansfrihetens linje, men att samtidigt tanken på en militärteknisk samverkan mellan de skan-

dinaviska länderna vunnit terräng både inom Högern och Folkpartiet. Vad man hos regeringen främst saknade var en klar insikt om att de intensiva ansträngningarna att trygga freden främst bottna i att denna är i så hög grad hotad. Det finnes all anledning att varna för en övertro på att en krigisk katastrof vore oundviklig. Men det har på senaste tiden av prominenta politiker utomlands, vilka befinna sig i händelsernas brännpunkt, fällt yttranden som vittna om en annan uppfattning om krigsfaran än den som synes hysas av herr Undén, en av de huvudansvariga för 1925 års medrustning och för den felaktiga prognos om det framtida läget i Europa varpå denna väsentligen vilade. Den västtyske förbundskanslern dr Konrad Adenauer yttrade till en amerikansk journalist att för Sovjetunionen varje krig, som ger utsikter till herraväldet över Europa, lönar sig och betonade särskilt de ohyggliga perspektiven av en rysk ockupation av Västeuropa med åtföljande dekapitering av den europeiska intelligensen och av alla, som skulle kunna bilda kärnan i en motståndsrörelse. Det vore enligt Adenauer mer än tvivelaktigt om Amerika skulle vara villigt att kämpa för att befria ett så dekapiterat Europa. Man kan gennämläsa att Adenauer härvidlag i främsta rummet gav uttryck för den ångest, som besjälar hans västtyska landsmän, vilka vid en krigisk konflikt skulle bli det första målet för den sovjetryska krigsmaskinen, och att han hyste vissa baktankar om att genom en pessimistisk syn på läget övervinna de västeuropeiska folkens misstro mot den tyska upprustningen, av vilken å andra sidan Adenauer hittills ej varit någon starkare anhängare. Måhända finnes det större skäl att dröja vid de uttalanden, som fällt av den schweiziske försvarsministern förbundsrådet Kobelt, vilken i slutet av mars höll två föredrag i Basel och Bern om det världspolitiska läget. Kobelt lade som realistisk politiker tyngdpunkten på att freden var i fara och spekulerade ej över tidpunkten för ett krigsutbrott. Vad som särskilt ingav honom oro, var att världen var delad i två läger med motsatta livsåskådningar och statspolitiska system och att båda maktgrupperna misstrodde varandra, därför att den ena kände sig hotad av den andra; fara förlägen, att det pågående kalla kriget utan att någondera parten ville det kunde övergå till blodigt krig. Denna realistiska och osminskade framställning av världsläget skiljer sig fördelaktigt från herr Undéns. Man efterlyser hos denne verklig förståelse såväl för att Sverige befinner sig i det kanske allvarligaste militärpolitiska läget i sin historia som för de demokratiska frihets- och humanitetsvärden, som ytterst stå på spel.

Försvaret i Regeringens och riksdagens handläggning av försvarets riksdagen. anslagsfrågor visar, att år 1949 betraktas som ett typiskt mellanår. 5-årsplanen enligt 1942 års härordning utgick med budgetåret 1947/1948 och därefter har man »hankat sig fram» med diverse provisoriska lösningar i avvaktan på resultat av den Nothinska försvarsutredningens arbete, som ju beräknas föreligga i sådan tid, att en ny giv i försvarsfrågan kan föreläggas nästa års riksdag. Uppen-

barligen har man bedömt den utrikespolitiska händelseutvecklingen och det snabba militärtekniska framåtskridandet så, att vårt försvar icke skulle lida allvarligt men av denna avvaktande hållning.

Årets statsverksproposition är präglad av denna grundsyn. Sedan myndigheternas äskanden beskurits med inte mindre än omkring 250 milj. kronor, upptog den under fjärde huvudtiteln anslag på 839 milj. och för kapitalinvesteringar 37 milj. eller tillsammans 876 milj. kronor. Motsvarande anslag under de båda senaste budgetåren ha varit 806 resp. 817 milj. kronor. Av driftbudgetens totala utgiftssumma gick omkring 20 % till försvaret, medan motsvarande siffra för socialdepartementet var inte mindre än 34 %. Anslagssumman fördelade sig med 44 % på armén, 21 % på marinen och 34 % på flygvapnet. Av intresse är, att de sammanlagda kostnaderna för avlöningar till fast anställd och värnpliktig personal m. m. nå så höga siffror som 290 milj. kronor eller 38 % av försvarsanslagen. Motsvarande siffror för de mera direkt kvalitetsavgörande kostnaderna för anskaffning och underhåll av tyg-, fartygs- och flygmateriel samt för utbildning och övningar äro 361 milj. och 46 %.

Materielanslagen ge emellertid i och för sig inte klart besked om kostnaderna för materielanskaffning. Numera fastställer som bekant riksdagen särskilda utbyggnads- och anskaffningsplaner på längre sikt och med ledning av dessa begär Kungl. Maj:t varje år av riksdagen vissa bemyndiganden att utlägga beställningar. Efter hand som beställningarna effektueras, betalas de genom anslag under fjärde huvudtiteln. Regeringens förslag i år ger följande bild av läget i detta avseende. Bemyndiganden fram till 1 juli 1951 1 463 milj. kronor, varav genom anslag och betalningsreserv skulle täckas 668 milj., medan 1/7 1951 skulle kvarstå beslutade anskaffningar, som ej täckas av anslag, på sammanlagt 795 milj. kronor. Totalbeloppet av dessa bemyndiganden fördelar sig med 268 milj. på armén, 235 på marinen och 860 på flygvapnet. Även i fråga om bemyndiganderamen har regeringen kraftigt beskurit myndigheternas förslag.

Som var att vänta ha regeringspropositionerna gått tämligen oskadda genom riksdagsbehandlingen. Intet av de stora partierna har velat genom mera uppseendeväckande säraktioner äventyra den nuvarande principiella enigheten i försvarsfrågan. De frågor, som främst varit föremål för delade meningar, ha varit repetitions- och efterutbildningsövningarna, gruppchefernas utbildning, radaranskaffning för luftvärnet, försvarets forskning och civilförsvaret. Sålunda yrkade Högern i partimotion, att de nya krigsförbandsvisa repetitionsövningarna skulle omfatta 70 000 man mot av regeringen föreslagna 40 000 — chefen för armén hade i överensstämmelse med värnpliktslagen föreslagit 70 000, men regeringen föredrog att begränsa övningarna till fältförband. Även Folkpartiet var intresserat av denna fråga och föreslog, att 10 000 man i lokalförsvaret skulle kallas in utöver regeringens förslag. I den viktiga frågan om gruppchefsutbildningen har det blivit nytt uppskov genom att regeringen låtit den gå till ny utredning. Högern föreslog i stället i partimotion bifall till 1948 års värnpliktskommittés förslag om två månaders längre utbildning av

denna värnpliktskategori. Övriga högermotioner begärde bl. a. 7 milj. kronor till radaranskaffning, 3,7 milj. till försvarets forskningsanstalt och 2 milj. till civilförsvaret utöver vad regeringen äskat. Bland övriga motioner, som i allmänhet ej rörde så väsentliga problem, lägger man kanske särskilt märke till socialdemokraten Rickard Lindströms begäran, »att frågan om högsta militärledningens organisation underkastas en ny, allsidig och förutsättningslös utredning». Det är ett avskaffande av ÖB-institutionen i fred, som föresvävat motionären.

Försvarsfrågorna behandlades i riksdagen den 29 mars. Härvid »segrade» regeringen över hela linjen. Statsutskottet hade, egendomligt nog, velat höja regeringsförslaget om anslag till det frivilliga skytteväsendet med 100 000 kronor (för anskaffning och underhåll av skjutbanor) men fick bakslag av riksdagen, som alltså — dock med överraskande knappa röstsiffror — fastställde anslaget till 1 440 000 kronor. Endast i fråga om anslaget till hemvärnets övningar framträdde delade meningar. Första kammaren tog regeringens förslag om 975 000 kronor med 67 röster mot 62, medan Andra kammaren följde utskottet och voterade 1 075 000 kronor med 105 röster mot 93. I denna fråga, som gäller en i och för sig närmast självklar kompensation för ökade drivmedelskostnader m. m., blir det alltså gemensam votering. I debatten luftade ett par riksdagsmän gammal sur försvarsovilja på ett sätt, som väckte förvåning och motsägelse — ett av många tecken på att tiderna förändrats.

Den slutliga försvarshuvudtiteln har nu framlagts för riksdagen. Den upptar anslag på sammanlagt 840 841 100 kronor, d. v. s. 1,7 milj. kronor mera än i den ursprungliga statsverkspropositionen. Förändringarna äro icke av större intresse; de bero på justeringar av avlöningsanslagen.

Vad som främst väcker uppmärksamhet i årets behandling av försvarsanslagen är den mycket kraftiga beskärningen av de ansvariga myndigheternas äskanden. Värst i det avseendet har civilförsvarsstyrelsen råkat ut, som begärde 52,9 milj. kronor, av vilka regeringen tog upp endast 15,8 milj. mot 18,4 i löpande riksstat. I ett föredrag nyligen angav generaldirektör Sundelin, att det skulle behöva byggas atombombsäkra skyddsrum för mellan 600 och 800 milj. kronor. Detta ger en antydning om vilka oerhörda kostnader, som är förenade med det moderna och effektiva försvar, som vårt läge kräver och som flertalet ansvariga politiker — åtminstone med läpparna — bekänner sig till. Man har anledning att räkna med att nästa års riksdag får försvarsproblem att handlägga av helt annan räckvidd och svårighetsgrad än årets.

Skattefrågor i Skattedebatten i landet företer inga tecken till avmattning. Skattedagen. ning. Tvärtom! Föredrag och offentliga diskussioner avlösa varandra. Stoff behöver heller icke saknas. Från 1949 års skatteutredning har kommit den bekanta promemorian till finansministern med förslag om borttagande av pappersskatten och sänkning med 20 öre av den år 1948 beslutade extra bensinskatten på 27 öre.

Dagens frågor

Denna PM var åtföljd av ett enhälligt uttalande om den ofrånkomliga nödvändigheten av »den största aktsamhet vid beslutande av nya statsutgifter eller av åtgärder, som i andra hand kan leda till ökade anslagsbehov».

Ortsavdragskommittén har levererat sitt betänkande om höjning av de kommunala ortsavdragen. Proposition i anslutning härtill har avlämnats till riksdagen, som likaledes fått mottaga förslag från finansministern om pappersskattens avskaffande och sänkning av bensinskatten med 20 öre till 25 öre.

Slutligen ha vi sambeskattningsakkunnigas förslag eller, rättare sagt, det särskilda yttrande som sakkunnigledamoten fröken Ebon Andersson (h) fogat till betänkandet. Majoritetens hemställan liksom den av från Ingrid Gärde-Widemar (fp) avgivna reservationen synes nämligen ha kommit i bakgrunden. Den långa raden av remissinstanser har visat ett uppenbart intresse för Ebon Anderssons linje. Kritiska synpunkter saknas visserligen inte här och var men man understryker allmänt det friska greppet på problemet och den ovedersägliga tyngden i många av resonemangen.

Ebon Andersson går ut ifrån det riktiga konstaterandet, att det nuvarande systemet innebär en hårdare belastning för äkta makar än för ensamstående. Såsom i hennes reservation påvisas, föranleder vårt gällande system för makars beskattning en sådan skärpning av den för ensamstående gällande progressionen att verkningarna härav redan vid en inkomst för vardera maken av omkring 8 000 kr. bli desamma som om makarna vid särtaxering fränkades varje ortsavdrag. Vid högre inkomster bli verkningarna desamma som om makarna påfördes negativa ortsavdrag.

För att komma till rätta härmed förordar fröken Andersson ett system för äkta makars beskattning av följande innehåll:

Äkta makars taxerade inkomster sammanlägges. Den sammanlagda inkomsten delas därefter i två lika delar, å vilka skatt uträknas enligt de grunder som gäller för icke gift person. Summan av de sålunda för varje hälft beräknade skatterna utgör makarnas gemensamma skatt, vilken fördelas å makarna i förhållande till deras taxerade inkomster. Förmögenhetsskatt för äkta makar beräknas efter samma princip.

Bland de för Ebon Anderssons linje favorabla remissyttrandena märkes icke minst det av TCO avgivna. TCO anser, att ett dylikt skattesystem i princip på ett rättvist sätt avväger skatten mellan gifta och icke gifta. Emellertid kan systemet enligt TCO:s mening knappast anses skapa full rättvisa ur skatteförmågesynpunkt mellan sådana makar, där den ena arbetar och sådana där båda makarna arbetar — åtminstone icke i de fall, där minderåriga barn finnes. Emellertid kan såsom även angivits i reservationen detta skattesystem kombineras med särskilt förvärvsavdrag. TCO förordade en ny utredning rörande beskattningen av äkta makar, »för vilken utredning det alternativ, som angives i ledamoten Ebon Anderssons särskilda yttrande bör läggas till grund».

Tudelningsystemet har med viss komplettering i fråga om för-

värvsavdraget upptagits i partimotioner från Högern i båda kamrarna. Det föreslås, att den nya ordningen skall träda i kraft först den 1 januari 1952. Man understryker dock samtidigt angelägenheten av att riksdagen redan i år fattar beslut om systemets genomförande. Frågan om avvägningen mellan gifta och ogifta bör nämligen, anser motionärerna, vara avgjord, innan man tar ställning till skatteskalornas utformning.

Så kom finansminister Skölds framträdande inför Socialdemokratiska ungdomsförbundets förbundsstyrelse. Han underkände där majoritetens inom sambeskattningsakkunniga förslag, som han icke ansåg innebära en principiell lösning. Han framhöll vidare, att frågan om en förändrad skattelagstiftning för äkta makar på grund av den skärpta progressiviteten blivit »brännande» och tillkännagav, att frågan om sambeskattningen komme att överlämnas till 1949 års skatteutredning för nya överväganden. Detta har senare skett.

Finansministerns direktiv till skatteutredningen har föranlett åtskillig polemik. Å ena sidan anser man sig kunna konstatera en avog inställning från finansministerns sida gentemot tudelningssystemet, som påstås »gynna de rika». Å andra sidan tycker man sig mellan raderna kunna utläsa viss, kanske något motvillig sympati för saken i form av, som det heter i direktiven, en »modifierad sambeskattningslinje», innebärande att makarnas sammanlagda inkomst vid skatteläggningen »i lämplig proportion delas upp mellan makarna och skatt beräknas särskilt på vardera delen av inkomsten».

Finansministern vill dock icke tillåta, att en sådan överflyttning av inkomst från den ena maken till den andre äger rum »i obegränsad omfattning» utan allenast »intill visst angivet belopp». Denna sköldska »stoppbom» kommer förmodligen att räknas till de mera kontroversiella tingen vid den förestående översynen av sambeskattningen. Skatteutredningen skall emellertid vara oförhindrad att söka en lösning av sambeskattningsproblemet även efter andra linjer än den angivna. Herr Sköld håller som synes åtskilliga dörrar öppna.

Av finansministerns diktamen till statsrådsprotokollet fick man vidare veta, att en ytterligare utredning i fråga om inkomstbeskattningen skall ske genom tre särskilda sakkunniga. Det mål, som åsyftas med denna revision, anges som en »anpassning av beskattningsreglerna till det nya uppbördssystemet». Ingen har självfallet något emot att vårt »kinesiska» skattesystem förenklas och göres mera överskådligt. Men man får väl dock även i fortsättningen hålla fast vid att det är uppbördssystemet, som skall anpassas till skattesystemet och icke tvärtom. Finansministerns uttalande på denna punkt är onekligen överraskande.

Bland de erinringar, som i den offentliga debatten brukat framföras mot det Ebon Anderssonska förslaget, är den att det blir alldeles för dyrt. Det skulle vid i övrigt oförändrade förhållanden leda till en minskning av statens skatteinkomster med ungefär 135 milj. kr. Detta låter säga sig. Såsom en följd av ett sådant systems införande måste dock kunna förutsättas, att skatteunderlaget skulle komma att stiga på grund av de minskade marginalsatterna. Det måste nämligen an-

ses bestyrkt, att de nuvarande höga marginalsatterna i betydande utsträckning verka återhållande i fråga om arbetsvilja och sparvilja. Hur stor del av de bortfallande skatterna, som härigenom skulle återvinnas, kan givetvis icke beräknas, men sannolikheten talar för att skatteunderlagets ökning efter hand skulle bli betydande.

TCO för sin del anser icke utan fog i sitt remissyttrande, att den angivna kostnaden i och för sig icke kan utgöra något skäl mot förslaget, »om man därmed åstadkommer en rimlig och rättvis avvägning av skatterna mellan olika familjetyper».

I debatten har man rätt ofta från tudelningssystemets motståndare fått höra, att det är ett »påhitt», »illa genomtänkt», »ett steg ut i det ovissa» etc. Härtill må blott anmärkas, att detta system ingalunda utgör en nyhet inom skatteteoriens område och icke heller ett oprövat system. Sedan 1948 tillämpas det i Förenta staterna. Även i Frankrike förekommer ett sådant system. Där går man emellertid ett steg längre, i det man även tar hänsyn till förekomsten av minderåriga barn.

Den statliga affärsbanken. Vid 1949 års riksdag fattades principbeslut om att Jordbrukarbanken, vars aktier redan ägas av staten, skall utbyggas till en landsomspännande statlig affärsbank och att med denna skall införlivas flertalet av riksbankens avdelningskontor. Till grund för beslutet låg ett betänkande av 1945 års bankkommitté samt en ytterst summarisk proposition, som lämnade riksdagen utan vägledning i en rad praktiskt viktiga spörsmål. De olösta frågorna skulle hänskjutas till en följande utredning, varefter Kungl. Maj:t avsåg att återkomma till riksdagen med detaljerade förslag. Under utskottsbehandlingen reserverade sig Högern och Folkpartiet mot att ett principbeslut fattades på så lösa grunder och innan exempelvis frågorna om affärsbankens organisation samt fördelningen av olika rörelsegrenar på denna bank och riksbanken blivit på ett tillfredsställande sätt utredda. Riksdagens majoritet godtog emellertid, såsom var att vänta, propositionen.

Den bebådade utredningen har numera kommit till stånd genom en kommitté, som utgjordes av representanter för riksbanken och Jordbrukarbanken med generaltulldirektör Fahlander såsom opartisk ordförande. Redan inom denna kommitté slöt en majoritet, bestående av riksbanksrepresentanterna och ordföranden, upp på en linje, som betecknade ett väsentligt avsteg från de grunder, på vilka bankkommitténs förslag vilar. Bankkommittén ansåg nämligen på sin tid att den affärsbanksrörelse, som sedan längre bedrivits av riksbanken, praktiskt taget helt komme att förlora sin betydelse och att riksbankens avdelningskontor bland annat av denna anledning icke längre hade några verkliga uppgifter att fylla. I den nu verkställda utredningen om gränsdragningen mellan den statliga affärsbanken och riksbanken (*affärsbankskommittén*) hävda däremot riksbankens representanter, att en kreditgivning direkt till allmänheten kan tjäna ett viktigt konjunkturpolitiskt syfte och i en lågkonjunktur komplettera övriga penningpolitiska åtgärder, såsom diskontoförändringar och opera-

tioner i öppna marknaden. Riksbanken har hittills kunnat lämna sådana krediter åt allmänheten, låt vara att så icke skett i nämnvärd utsträckning, men möjligheterna härtill skulle minskas, om riksbanken komme att fränhändas sitt kontorsnät. Då riksbankens representanter icke ville acceptera, att landets finansiella krisberedskap försvagades och då de tillika kände sig bundna av fjolårets riksdagsbeslut om överflyttningen av avdelningskontoren, förordade de i stället, att den nya statliga affärsbanken skulle utrustas med möjligheter att vid sidan om vanlig bankmässig utlåning även bedriva kreditgivning i konjunkturpolitiskt syfte, något som uppenbarligen kan komma att innebära åsidosättande i större eller mindre utsträckning av sedvanliga krav på säkerhet. I gengäld borde riksbanken få ett bestämmande inflytande över den statliga affärsbanken, nämligen så, att riksbanken dels finge teckna bankens halva aktiekapital och dels tillsätta halva antalet styrelseledamöter. Allt detta förutsatte, att för den nya banken skulle komma att gälla särskilda rättsregler, i vissa hänseenden avvikande från dem, vilka normera de privata affärsbankernas verksamhet.

Emot en sådan lösning inlade Jordbrukarbankens representanter i affärsbankskommittén en bestämd gensaga. De hävdade, att den väsentliga förutsättningen för fjolårets riksdagsbeslut vore, att den nya statliga affärsbanken skulle bedriva en rent kommersiell verksamhet och därvid vara underkastad exakt samma lagstiftning och kontroll som de privata affärsbankerna.

Över affärsbankskommitténs förslag ha bankofullmäktige och sedermera riksgäldskontoret, bank- och fondinspektionen, riksräkenskapsverket, statskontoret och Svenska Bankföreningen avgivit yttranden.

Inom bankofullmäktige voro meningarna delade. En knapp minoritet anslöt sig till den tanke, som framförts av affärsbankskommitténs flertal, dock med uttalad tvekan om lämpligheten av att riksbanken skulle berövas sitt kontorsnät. En stark minoritet slöt upp kring riksbankschefen Böök och rekommenderade, att riksbanken bibehölle möjligheten att i krisbekämpande syfte lämna krediter direkt till allmänheten. I enlighet härmed borde banken få ha kvar sina avdelningskontor, vilkas organisation dock borde överses och rationaliseras. För kontorsnätets bevarande ansågs även tala, att man genom överförande till avdelningskontoren av administrationen av vissa statliga fonder skulle kunna uppnå en rationalisering av den lokala statliga fondförvaltningen, en fråga som för övrigt är föremål för undersökning inom länsstyrelseutredningen.

Övriga remissinstanser ha i stort sett gått på den inom bankofullmäktige framförda minoritetslinjen. Två problem stå här i centrum. Det första och grundläggande av dessa är, vilken betydelse man kan tillmäta kreditgivningen såsom konjunkturpolitiskt instrument. Detta spörsmål har 1945 års bankkommitté icke haft anledning att gå närmare in på, men det är tydligt, att åtminstone en av kommitténs ledamöter, nämligen f. riksbankschefen Rooth, härutinnan intar en skeptisk ståndpunkt. I en artikel i dagspressen har han nämligen hävdat, att i en depression en lånesökande sannolikt ej skulle få svårt att få

krediter av den typ, som passar en affärsbank, varvid herr Rooth torde förutskicka, att sedvanlig bankmässig säkerhet kan erbjudas. Riksbankens kreditgivning torde, bortsett från vissa speciallån, enligt herr Rooth i en krissituation få formen av att riksbanken övertar relativt få men stora krediter från sådana affärsbanker, som eventuellt råka i betalningssvårigheter. Men herr Rooth menar — och detta naturligtvis med all rätt — att riksbanken inte för *detta* ändamål behöver någon lokal organisation. Erfarenheten från tidigare kriser har nämligen, hävdar han, visat att avdelningskontorens verksamhet varit skäligen betydelselös.

Inom fullmäktige har en i viss mån avvikande mening hävdats även från borgerligt håll. Herr Sundén har nämligen i ett särskilt yttrande uttalat farhågor för att kraven på bankmässig säkerhet kunna komma att skärpas i en ekonomisk kris, samtidigt som ett behov kan komma att göra sig gällande av en något friare kreditprövning, som bland annat lägger särskild vikt vid lånesökandens förtjänstmöjligheter på längre sikt. Enligt herr Sundéns uppfattning synes det vidare naturligt, att i valen mellan olika konjunkturpolitiska instrument ge företräde åt dem, som medföra de minsta rubbningarna ifråga om arbetskraftens lokalisering, de minsta kostnaderna för det allmänna och de minsta administrativa bestyren. Ur alla dessa synpunkter måste, enligt reservantens åsikt, en företrädesställning ges åt sådana åtgärder, som syfta att hålla en redan etablerad enskild rörelse i gång under en kris, vilken bedömes ha endast övergående karaktär. — Det är intressant att konstatera att denna tankegång nära ansluter sig till de synpunkter, som nyligen framlagts i den stora amerikanska, av expresidenten Hoover och utrikesminister Acheson ledda organisationskommittén, vilken även haft att behandla den federala regeringens låneorgan. Denna kommittés finansiella experter, vilka i stor utsträckning äro verksamma inom näringslivet, ha nämligen enhälligt uttalat åsikten, att regeringen bör ha möjlighet att lämna lån för att stimulera återhämtningen under perioder av finansiella och ekonomiska svårigheter eller för att övervinna en allvarlig arbetslöshet, under förutsättning att tillgängliga privata krediter äro otillräckliga för dessa ändamål. Det är märkligt, att dessa rekommendationer avgivits trots den kritik, som från många håll, ej minst organisationskommittén själv, riktats mot det sätt, varpå en del av dessa »Lending Agencies», främst Reconstruction Finance Corporation, under vissa tider bedrivit sin verksamhet.

Den andra principiellt viktiga frågan i detta ärende gäller förhållandet mellan riksbanken och den nya statliga affärsbanken. Här sätter bank- och fondinspektionen fingret på den ömma punkten, när inspektionen i sitt remissyttrande framhåller, att om riksbanken, genom att få faktiskt principalskap över den statliga affärsbanken bleve ansvarig för en verksamhet, direkt konkurrerade med övriga affärsbanker, komme riksbankens i och för sig grannlaga uppgift att fungera som en bankernas bank att ytterligare kompliceras. Riksbankens möjligheter att i gott samarbete med affärsbankerna påverka kreditmarknaden bleve därigenom försvagad.

Det står i god överensstämmelse med den nuvarande finansministerns realistiska sinne, att den framlagda propositionen helt ansluter sig till den uppfattning, som under ärendets tidigare behandling krävt en klar boskillnad mellan riksbanken och den statliga affärsbanken. Den sistnämnda skulle för övrigt enligt propositionen få det föga pretentiösa namnet AB Sveriges Kreditbank. Hr Sköld avvisar sålunda tanken på att de båda bankernas styrelser delvis skulle komma att utgöras av samma personer. I fråga om den lokala organisationen av de bägge instituten hyser hr Sköld en fullt förklarlig tvekan men har icke velat gå emot den av riksbankens verkställande ledning förordade lösningen och föreslår alltså, att riksbanken alltjämt får ha kvar sina avdelningskontor — ehuru under erinran om angelägenheten av att rationaliseringen av bankens organisation intensifieras.

Vad slutligen beträffar frågan om kreditgivning såsom konjunkturpolitiskt instrument, anmärker hr Sköld med rätta, att det här gäller att nå medverkan från samtliga kreditinstituts sida. Detta vittutseende spörsmål avser finansministern att göra till föremål för särskild utredning.

När detta skrives, föreligger ännu ej riksdagens beslut, men behandlingen i bankoutskottet ger vid handen, att riksdagen med all sannolikhet kommer att följa den i propositionen utstakade vägen — den som ur både principiella och praktiska synpunkter ter sig såsom den enda framkomliga.